

FRIEND AND FRIENDSHIP ON DIWAN OF YUNUS EMRE

Tuba BAHADIR

Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
tubabahadir92@gmail.com

Abstract

Yunus Emre is a scientist and a Sufi who represents Turkish poem in Anatolia. Poet of folk, poet of Islamic philosophy and a thinker who lived there. The aim of this Project is to make firm the Notion of his “friend and friendship” in his best opus “Dîvân”. In the article, poems on the Dîvân, that involves the topic of “friend and friendship” have been examined. Yunus Emre was born in H.648/ M.1240-1 and he died in h.720/m.1320-1 after 82 years duration of a lifetime. It is supposed to know that he died in the early times of 8th century. His most important work is Dîvân. In this book, there ara poems written in aruz prosody or in the shape of ode. He has many transcripts which are called like this: But also his best poems are hymns written in syllabic meter in verse: He usually used assonants and repeated voices and he didn't go out of the style of folk and lodge poem. In this work; the “Dîvân of Yunus Emre”, topics that include friend and friendship are going to be examined and the examples which contains this topic are going to be exhibited.

Key Words: *Dîvân of Yunus Emre, Yunus Emre, friend, friendship.*

YUNUS EMRE DÎVÂNINDA DOST VE DOSTLUK

Özet

Yunus Emre, Anadolu'da Türkçe şiirin öncüsü olan mutasavvıf ve âlim, Anadolu'da yaşamış tasavvuf ve halk şairi, Türk İslam düşünürüdür. Bu çalışmanın amacı Yunus Emre'nin en önemli eseri “Dîvân”ındaki “dost” ve “dostluk” kavramlarını tespit etmektir. Makalede Dîvân'daki şiirleri taranarak içerisinde dost ve dostluk kavramlarının geçtiği şiirler incelenmiştir. Sonuçta, Yunus Emre'nin Dîvân'ında geçen bu kavramların oldukça büyük bir hacme sahip olduğu tespit edilmiştir. Yunus Emre, H. 648/M. 1240–1 tarihinde doğmuş, 82 yıllık bir hayattan sonra H, 720/M. 1320–1 tarihinde vefat etmiştir. H. VIII. asrın başlarını veyahut H. 730–735/ M. 1329/1334 yıllarını şairin

ölüm tarihi olarak kabul etmek gerekir. Yûnus Emre'nin en önemli eseri “Dîvân”ıdır. Bu eserinde, aruz ölçüsüyle ve gazel şeklinde yazılmış şiirler vardır. Fakat en güzel şiirleri hece ölçüsüyle, dörtlükler halinde söylemiş olduğu ilâhilerdir. Kafiye olarak genellikle halk ve tekke şiirindeki geleneğe uyarak daha çok yarım kafiye ve redif kullanılmıştır. Bu çalışmada Yunus Emre'nin Türkçe Dîvân'ı *Dîvân-ı Yûnus Emre*, içerisinde geçen dost ve dostluk kavramları yönüyle incelenecek, eserdeki dost ve dostluk kavramını işleyen örnekler ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Yunus Emre, Yunus Emre Dîvânı, dost, dostluk.*

GİRİŞ

Hayatı hakkında kesin bilgilere sahip olmadığımız Yunus Emre hakkında tarihî kaynaklardan edinilen bilgiler de yetersiz miktardadır. Hayatı hakkında menkıbelerde bilgiler mevcut olsa da bu bilgilerin bir kısmı rivâyet kabilinden olup doğruluğu hususunda şüpheler içerir. Eserlerinden hayatı hakkında çıkarımlarda bulunabileceğimiz mutasavvıf ve âlim Yunus Emre'nin manevî yönünün de oldukça kuvvetli olduğu anlaşılır. Bu yazıda Yunus Emre'nin Dîvân'ı incelenmiş, Dîvân'da “*dost*” ve “*dostluk*” kelime ve kavramlarını içeren beyitler ele alınıp incelenmiş ve doğru bir biçimde açıklanmaya çalışılmıştır.

Hakkında zikredilen “H. 648/M. 1240–1 tarihinde doğmuş, 82 yıllık bir hayattan sonra H. 720/M. 1320–1 tarihinde vefat etmiştir. H. VIII. asrın başlarını veyahut H. 730– 735/ M. 1329/1334 yıllarını Şairin ölüm tarihi olarak kabul etmek gerekir. (Tatçı, 2005: 23)” cümlelerinden anlaşılacağı üzere XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başlarında yaşadığı anlaşılan Yunus Emre, Anadolu Selçuklu devletinin siyasi, ekonomik ve sosyal bakımlardan oldukça sıkıntılı bir dönemde yaşamıştır. Siyasi otoritenin zayıf, taht kavgaları ve iç isyanların bol olduğu bu dönemde Moğol istilâsı ve Haçlı Seferleri münâsebetiyle can güvenliği olmayan halk korku içerisinde huzursuz ve mutsuzdur. Yunus Emre bu durum şu cümlelerle beyan eder: “*Dânişmend okur dutmaz dervîş yolın gözetmez Bu halk ögüt iştmez ne sarp zamân olısar.* (Tatçı, 2005: 232) ”

“*Menkıbeler ve şiirlerinden öğrendiğimize göre Yunus çağdaşı olan Mevlâna Celaleddîn-i Rumî, Hacı Bektaş-ı Veli, Saltuk Baba, Barak Baba, Tapduk Emre ile görüşmüş ve Tapduk Emre'ye müritlik yapmıştır. Menkıbelere göre Yunus Emre ümmidir.* (Köprülü, 1992: 226)” cümlelerinde Yunus'un tasavvufî ilişkileri ve yönelimi hakkında bilgi veren Fuat Köprülü, şâirin ümmîliğini de tasavvufî yönelimiyle birlikte menkıbelere bağlar. Ancak, yukarıda sıralanan tasavvuf erbâbına Geyikli Baba'yı da eklemek gerekir. Zira, Yûnus Emre, Dîvânı'daki

“*Geyiklü Baba bize bir kez nazar kılaldan*

Hâsıl oldı Yûnus'a her ne ki vâyesidür” (Tatçı, 2006: 51; G 170/29/10)

beytinde Geyikli Baba'nın kendisine nazar kıldığını belirtir. Ümmîliği hususunda da

*Ol dost bana ümmî dimiş hem adımı Yûnus komuş
Dilüm şeker gevdem kemiş bu söyleyen nemdür benüm*

Ümmî benem Yûnus benem dokuz atam dördür anam

‘Aşk oduna düşüp yanam sük u bâzâr nemdür benüm (Tatçı, 2006: 197; G 170/6, 7)

beyitlerinde ifade edildiği üzere dostun kendisine ümmî dediğini belirtirerek ümmî olduğunu itirâf eder. Ümmî, sözlükte “*anasından nasıl doğmuş ise öyle kalıp okuma yazma öğrenmemiş* (Devellioğlu, 2010: 1314)” manasına gelse de Yûnus’taki ümmîlik, okur-yazar olmamaktan ziyâde sonradan bozulmayıp ahlak ve karakter bakımından anadan doğduğu gibi temiz, doğru ve dürüst olarak kalma şeklinde algılanmalıdır. Zirâ, şâir tekkede eğitim alarak tasavvufi konularda çok yetkin bir konuma gelir. “*Yunus Emre, sanıldığı gibi okuma-yazması olmayan cahil bir kişi değildir. Eldeki belgelerin incelenmesi sonucunda, Şeyh soyundan olduğu, kendisinin de bu bilgili, mal mülk sahibi aile içinde yetiştiği gibi, Karamanoğulları sarayında hatırı sayılır bir kişi olduğu, Toroslarda yaşayan Türkmenlerin, nu “şeyh” olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Karaman Tarihi’ni yazan Şikârî de, Ondan Şeyh olarak söz etmektedir.* (Kudret, 1997: 8)”

Yûnus, Köprülü’nün dediği gibi Allah’a aşk yoluyla bağlanır: “*Allah’a ilim yolu ile değil aşk yoluyla bağlanmıştır. Buna karşılık Fuat Köprülü “Biz Yunus’un eline kalem almadığı hakkındaki itirafını, eski membaların bu husustaki ifadelerini aynen ve sarahaten kabul etmiyoruz. O’nda ne Celaleddin-i Rumî”nin belagat-i acemanesi, ne de Âşık Paşa’nın vukuf-ı mütebahhiranesi vardı. Lakin bu sade Türk dervişi İran edebiyatındaki kavaid-i belagate pek vakıf olmamakla beraber, her halde, Mevlâna’nın Farisi Şiirlerinden zevk-yaba olacak kadar edebiyat-ı Farisiyyeye aşına idi.* (Köprülü, 1992: 226)”

Yûnus için dost, hayatta asla vazgeçemeyeceği kişi ya da varlık, hayatın olmazsa olmaz öğesidir. Allah’a aşk yoluyla bağlanan Yûnus için dost, dosttan da öte elinden tutup yol gösterecek kılavuz, hidâyete erdirecek sevgili; uğruna candan vaz geçilecek cân içre cânıdır:

“Cânlar cânını buldum bu cânım yağmâ olsun

Assı ziyândan geçdüm dükkânım yağmâ olsun

Ben benliğümden geçdüm gözüm hicâbın açdum

Dost vaslına ulaşdum gümânım yağmâ olsun” (Tatçı, 2006: 311/G 271/1, 2)

Bu manada Yûnus Emre için dost, gönülden bağlanılan ve aşkla ulaşılan gerçek, bâkî dost, kimsesizler kimsesi, Allah (c.c.), İlâhî Sevgili'dir:

“Çun ki dîd-i dûst ne'bved kûr bih

Dûst k'û bâkî nebâşed dûr bih

Çünkü dostı görüp bilmek olmaya kör olmak yegdür dost ki bâkî olmaya dûr olmak yegdür ya'nî dostdan murâd dost-ı bâkîdür nefsiñ ittihâz itdiği dost-ı fânî âdemden ırak olmak âdem andan ırak olmak evlâdur ya'nî vâcibdür.” (Şifâyî, 2016: 303)

Dost bazen de ümmeti tarafından çok sevilen ve şefâ'atine nâil olunmak istenen Allah'ın Elçisi, Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir.

Gönüllerde yir eylemek Muhammed'e gelmiş durur

Mustafâ'ya ümmet olan Tamu'da karâr eylemez (Tatçı, 2006: 135, G 112/6)

Yunus Emre Divanındaki Dost Ve Dostluk Kavramının Geçtiği Şiirlerden Örnekler

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Gönlüm canum 'aklum bilüm senün ile karâr ider

Pervâz ururlar dem-be-dem uçuban dosta gitmege (1/2)¹

“Gönlüm, canım, aklım, fikrim senin ile karar eder, uçarak dosta gitmek için her zaman kanat çırpırlar.”

Beyitlerinde Allah'a aşk yoluyla bağlanan, Rabbi için her türlü bağ ve her endişeden sıyrılan Yunus Emre dost sevgisini üstün tutmuş, dosta ulaşmayı önemli bir amaç haline getirmiştir. Bu uğurda, gönlünü, canını, aklını da bu yola koymuş, gönül kuşunu kanatlandırıp dosta, aşka uçurmuştur. Zira gönül “Dîvân ile halk şiir ve nesrinde aşkın belirlediği (tecellî ettiği) yer(dir). Dîvân şiirinde gönül bir kayığa (zevrak), şişeye ve kuşa benzetilir... Aşk gönül işi ve gönül akışıdır. Ona öğüt vermek, ondan âşık olmamasını istemek boşunadır. Hercâdir, bu konuda ferman bile dinlemez. (Zavotçu, 2013:267-270)”

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Ganî Cebbâr 'ışk erine bin Hamza'ca kuvvet virür

Tagları yirinden ırar yol eyler dosta gitmege (1/5)

¹ Bundan sonra Dîvân-ı Yûnus Emre'den alınan örnek beyitlerde parantez içinde yazılan ilk sayı, şiirin sayısını göstermektedir. Şiirin sayısından sonra gelen “/” işareti şiirin sayısını ayırmak için kullanılmıştır. “/” işaretinden sonra gelen rakam/sayı, alıntının yapıldığı şiirdeki beyit sayısını göstermektedir.

“Yüce Allah aşk erine bin Hamza kuvveti verir, dosta gitmek için dağları yerinden oynatır yol eyler.”

Hedefinin dosta ulaşmak, yolunun aşk yolu olduğunu bildiğimiz Yunus Emre'nin beyitte zikrettiği Hamza, “Hz. Muhammed'in amcası olup asıl adı Ebû Umâre (Ebû Ya'lâ) Hamza b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdimenâf el-Kureşî el-Hâşimî'dir... Onun İslâmiyet'in yayılışına büyük katkısı olduğu, İslâmiyet'i kabul edişi ile Müslümanların büyük bir güç kazandıkları kaynaklarda belirtilir. (Zavotçu, 2013: 316)”

Ayrıca henüz Müslüman olmadığı bir dönemde Ebu Cehl'in Peygamberimize küfrettiğini duyunca, Safâ tepesinde Ebû Cehl'in başını yaran Hamza kuvvetinin ehl-i aşkta bulunacağını, bu kuvvet ile aşk erinin, telmih yapılmasa da Ferhat misli dağları yerinden oynatıp, dosta ulaşmak için dağları yol yapabileceğini dile getiren Yunus Emre, hedefe ulaşmak için bütün zorlukların aşılabileceğini belirtmiştir.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Tutulmadı Yûnus cânı geçdi Tamu'dan Uçmak'dan

Yola düşüp dosta gider gine aslın ulaşmaga (1/11)

“Yunus cennet cehennem (sevdasına) tutulmadı, onun canı cennet cehennem istemez. Aslına ulaşmak için yine yola düşüp dosta gider.”

Dil özellikleri açısından baktığımızda beyitte cehennem yerine tamu, cennet yerine uçmak kullanan Yunus, halka hitap eden bir şair olarak anlatımını oldukça yalın tutmuştur: “*Yunus, Farsçadan Türkçeye geçiş devrinin bir şairidir; Osmanlıca dediğimiz “üç dilden mürekkep lisan” henüz tam olarak kurulmamıştır. Bu bakımdan Sultan Veled'de olduğu gibi Yunus'ta da Türkçe, Arapça, Farsça sözler yerine göre, hatta bazı kere vezin yüzünden üç dilde de kullanılmıştır. Sözelimi ‘Allah-Tanrı ve Çalap, cennet-uçmak, cehennem-tamu, aşk-sevgi...’ sözlerini onda kolayca ve kucak kucağa bulur ve bu örnekleri sahifelerce çoğaltabiliriz. (Gölpınarlı, 2006: 37)”*

Beytin içeriğinde ise dünyevî işlere, zevklere, mallara zaten yüz çevirmiş olan Yunus Emre, tek amacının dosta, İlâh'a ulaşmak olduğunu, içinde duyduğu İlâhî aşkın ise karşılıksız olduğunu, bu uğurda gerçekleştirdiği eylemlerin, söylemlerin ise cehennem korkusuyla yahut cennet ödülünün hevesi ile olmadığını, cehenneme cennete yüz çevirip gözünün Rabbinden başka hiçbir şeyi görmediğini dile getirir.

“Cânı geçdi Tamu'dan Uçmak'dan” ifadesinde ise sekiz cennet kapısının temsil ettiği: “1. Merhamet ve şefkat. 2. Doğruluk. 3. Sadakat. 4. Cömertlik. 5. Sabretmek. 6. Sır tutmak. 7. Fakirliğini ve acizliğini bilmek. 8. Rabbine şükretmek.” duygularını benimseyip, Yedi cehennem tabakasında yer

alan: “1. Gurur. 2. Hır: 3. Kıskançlık. 4. Bölücülük. 5. Dedikodu. 6. Şehvet. 7. Öfke.” duygularından ise arındığını bizlere çağırır.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Her kimde kim 'ışk varısa ayruk ne sıgar ol yire

Dost döşegine geçemez at u katır yâhûd deve (2/7)

“Her kimde ki aşk var ise gayrı ne sıgar o yere, dost kilimine geçmez at ve katır yahut deve.”

Beyitte aşk davası kılan kişinin dünyevî uğraşlarla ve maddiyatla bir ilişkisinin kalmayacağını dile getiren Yunus, aşka vasıl olmuş kişinin, içindeki aşk ile yerlere göklere sığamayacağını, gözünü dünya malından çevireceğini de söylemiştir. Yunus’un birçok şiirinin, beytinin temelini oluşturan aşkı ise detaylı bir şekilde açıklamak gerekir:

“Gerek divân edebiyatının gerekse tasavvufî Türk edebiyatının belkemiğini aşk oluşturur. Birçok dinlerde ve efsanelerde, yaratılış aşk ile başlar. Tasavvufun özünü ‘Ben gizli bir hazîne idim. Bilinmeyi istedim ve âlemi yarattım.’ kudsî hadîsi oluşturur. Bu hadîsin içeriğinde aşk vardır. ‘Vahdet-i vücûd’ felsefesi de Allah’ı bilmeyi ve tanımayı aşk yoluyla gerçekleştirmek ister. ‘İnsan-ı kâmil’in ‘visâl-ı hak’ için ilk yapacağı şey, ‘mâsivâ’dan geçmek ve ‘alâik kaydı’ndan sıyrılmaktır. Bu da nefse hâkim olmayı ve ‘ene (ego)’yi öldürmeyi gerektirir. Sûfî ancak o zaman ‘fenâfillah’a erer ve sevdiğine kavuşur. Çünkü aşk, Allah’ın zatına ait bir özelliktir. Allah’ın sırrı ve tecellinin remzi bu aşkta gizlidir. (Pala, 2004: 38)”

Aşk kavramının özellikle tasavvufta aşk yönünün bilinmesi, bir mutasavvıf olan Yunus’u daha iyi anlamlandırmak için gereklidir. Zira tasavvufî ve hümanist düşünce ile ele alınan dost ve dostluk kavramları, dosta ulaşmak için ise aracı olan aşk kavramı şiirlerinin geneline yayılmıştır.

Müstef'i'lün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

İki cihân zindânısa gerek bana bostân ola

Ayruk bana ne gam gussa çün 'inâyet dostdan ola (4/1)

“Lütuf dosttan olunca iki cihan zindanı bana bostan olur, gam ve tasa benden uzak durur.”

Bir Tasavvuf Âlimi olan Yunus Emre, bu beytinde, ezeli ve ebedi olan Allah ile yakın olmanın, nihaî hedefinden sapmamanın, kulu dünyada ve ahrette çekilecek sıkıntılardan, gam ve tasa sahibi olmaktan uzak tutacağından bahsetmektedir. Cihân yani âlem ise Allah tarafından yaratılmış her şeyi içinde barındırır; Allah’ın tecellisidir; ancak âşık, dolayısıyla şair, bu dünyada acı çekmektedir; çünkü ruhu, bu dünyada misafirdir ve asıl vatanı olan cennete dönme arzusu içindedir. Yunus’un farkı ise dost aşkını içinde çok daha yoğun hissederek hedefini sadece dosta ve dosta kavuşmaya odaklamış, iki cihanı ve nimetlerini de bu uğurda fazla önemsememiştir, çünkü dosttan gelecek bir lütuf iki cihan

nimetlerinden de üstündür.

Müstefi'lün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Varam ol dosta kul olam her dem açılam gül olam

Hem söyleyem bülbül olam turagum gülistân ola (4/2)

“O dosta ulaşip kul olayım, her zaman açılan gül olayım. Hem söyleyen (öten) bülbül olayım (hem de) durağım gülistan (gül bahçesi) olsun.”

Burada da bir gül bahçesi tasviriyle, gül-bülbül-gülistan tenasübüyle Yunus Emre dosta duyduğu özlemi, vuslat isteğini dile getirmiştir. Bülbül-gül ilişkisi ise Dîvân'da şu şekilde ele alınmaktadır:

“Bülbül: Ötüşü güzel, mârûf kuş; kuşların âşığı.

Gül: Çiçeklerin en makbûlü ve hoş kokulusu.

Bülbül, Şark edebiyatında pervâne gibi âşık timsâlidir. Gül de mâşûkudur. Eski şâirlerimiz nerede bir gül görseler, mevsime bakmayarak, derhâl bir bülbül tahayyül ederlermiş. (Kurnaz, 2009: 101)”

Müstefi'lün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Ol dost yüzün gördi gözüm erenlere toprak yüzüm

Söz bilene iş bu sözüm gerek şekeristân ola (4/3)

“O dost yüzünü gördü gözüm, erenlere toprak yüzüm, söz bilene işte bu sözüm şekeristan (şeker kamışı tarlası) olsun.”

Yunus Emre bu beytinde, pek çok beytinde olduğu gibi, öğüt vermektedir: Hak yoluna nail olmak isteyenlere verdiği bu öğütte, dost sevgisini yani İlahî aşkı tattıktan sonra insanların gözlerinin başka bir şey görmemesi gerektiğini tatlı bir dille söylemektedir. Zaten, gerek dîvân şiirinde gerek tasavvufî şiirde yüz yani dîdâr, Allah'ın tecellisi olarak önemli bir yere sahiptir. İlahî güzelliğin yansıması olan yüz, bu beyitte İlahî aşka yakınlaşmışlara, dost aşkına vasıl olmuşlara, bu aşkın önemini anlatmak, aşktan, dosttan gayriyi gözlerinin görmemesi gerektiğini salık vermek için kullanılmıştır.

Toprak ise bolluk ve bereketi, örtücü özelliği ve anâsır-ı erbaanın en aşağısı olması dolayısıyla alçak gönüllülüğü temsil ettiği için, özellikle beyitte yer almıştır.

Müstefi'lün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Her dem yüzüm yire uram Allah'uma şükür kılam

Ben benliğüm dosta virem ne da'vî yâ destân ola (4/7)

“Her zaman yüzümü yere vurayım Allah'ıma şükür kılayım. Ben benliğimi dosta vereyim ne dava ne destan olsun.”

Yunus Emre bu beyitte kendisi için isteklerini, her zaman alçak gönüllü olmak, Allah'a secde etmekten başını kaldırmayarak Allah'a şükürlerini sunmak olarak sıralamıştır. Kendini dosta verdikten sonra bu davasının dillere destan olup nesilden nesile aktarılmaya da olacağını dile getirmiştir. Bu dünyada isteklerden, arzularından sıyrılıp nefesine hâkim olmayı ve “ene”yi öldürüp benliğinden sıyrılmayı amaçlayan Yunus, dosta ancak bu şekilde ulaşacağını bilmektedir.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

İy 'âşıkân iy 'âşıkân 'ışk mezhebi dîndür bana

Gördi gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana (7/1)

“Ey âşıklar ey âşıklar aşk mezhebi dindir bana. Gördü gözüm dost yüzünü yas hep düğündür bana.”

Bu beyitte Yunus Emre, *Divân-ı Yûnus Emre*'de yer alan pek çok beyitte olduğu gibi yine aşk ve dost hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. Bu beyiti daha iyi anlamlandırmak için ise “âşık”ı detaylı bir şekilde açıklamak gerekir:

“Aşka düşmüş, aşk derdine tutulmuş, bir güzele gönül vermiş, seven, tutkun. Bu hâle düşmesinde kılavuzu gönüldür. Çünkü aşk akıl değil, gönül işidir... Âşığın ne malı ne de zenginliği vardır, tek sermayesi aşkıdır... Aşk âşığı İlâhî sevgiliye ulaştıracak tek yoldur. Aşk yolu âşığın dini, aşk da ona dost yüzünü gösterecek âyinedir... Âşık, aklına ve başka birine danışmadan gönlünün akışına uyup aşk yolunu seçmiş, düşmanın bile yapamayacağı kötülüğü kendine yapmıştır. (Zavotçu, 2013: 77, 78)”

Yunus'un diğer şairlerden farkı ise sevgilinin cevri ü cefâsından ziyade lütfuyla ilgilenmesidir. Sevgili için daima ağlayan, âh u vâh eden bir âşık imajından ziyade sevgilinin güzellikleriyle mest olan bir âşık imajı beyitlerde yer alır; çünkü Yunus, sevgilinin, yani dostun, yani Allah'ın aşkına vâsıl olmuş, o aşkın güzelliğini tatmış ve her şey bu tatla tatlanmıştır. O yüzden Yunus'un aşkında kötü duygulardan ziyade güzellikler yer alır.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Ol dost bizi viribidi var dünyayı bir gör didi

Geldüm gördüm bir ârâyiş seni seven kalmaz ana (7/6)

“O dost bizi vermişti “var dünyayı bir gör” dedi. Geldim bir süs olduğunu gördüm, seni seven

kalmaz ona.”

Yunus Emre burada dünyanın bir süs, kandırmaca ve göz boyamadan ibaret olduğunu Dost’u sevenin dünyaya kanmayıp asıl vatani olan cennet’e erişmeyi hedeflemesi gerektiğini söylemiştir. Bu beytin imajı Bezm-i Elest’e kadar uzanmaktadır. “Allah, ruhlar âlemini yarattığı zaman bütün ruhlara hitaben “Elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)” buyurunca ruhlar “Kâlû: Belâ (Evet, Sen bizim Rabbimizsin dediler).” İşte o zaman ikrâr vermiş olan insanoğlu, dünya hayatına geldiği zaman bu verdiği söze sadık kalmalıdır. Çünkü Allah, sözünden dönen olmasın diye ruhları birbirine şahit tutmuştur. Bu olay Kur’ân’da da anlatılır (Ârâf/171-172). Bu meclis, “bezm-i ezel” olarak da bilinir. Tasavvufta ve İslâm edebiyatlarında en eski zaman, en eski meclis olarak değişik biçimlerde çokça kullanılmıştır. Şâirler sevgililerine Elest bezminde âşık olduklarını, aşklarının o zamandan bu yana devam ettiğini söylerler... (Pala, 2004: 72)”

Elest bezminde söz vermiş olan Yunus, dünyaya geldiğinde sözünden caymayarak dünyanın bir “süs” olduğunu görüp ona kanmamış, Rabbine verdiği söze sadık kalıp dünyevî olana yüz çevirmiş, dünyadaki çilesini doldurarak asıl vatani olan dostun yanına gitmeyi amaçlamıştır.

Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün

Dost ‘ışka ulaşalıdan dünyâ âhiret bir oldı

Ezel-ebed sorarsan dün ile bugündür bana (7/8)

“Dostun aşkına ulaşınca dünya ve âhiret bir oldu. Ezel ebed sorarsan dün ile bugündür bana”

Dost aşkıyla yanıp tutuşan Yunus, bu aşk ile dünya ve ahretin kendisi için aynı olduğunu, ezel ve ebed kavramlarının dün ve bugün gibi birbirlerine yaklaştığını dile getirmiştir.

Âhiret ise “son ikamet mahalli, öbür dünya, Allah bütün varlıkları geçici olarak yaratmıştır... Kıyamet koştığı zaman her varlık dünya hayatını terk edecek ve âhiret hayatı başlayacaktır. Bu hayat dünyadaki iyi yahut kötü amellere göre cennet veya cehennemde sürecek olup bundan kaçış yoktur. (Pala, 2004: 12)”

Kendisi için cennetin, cehennemin, dünyanın, âhiretin bir olduğunu, ezelin dün, ebedin bugün gibi geldiğini yani dost aşkıyla gözünün hiçbir şeyi görmediğini, zaman ve mekân kavramını önemsizleştirdiğini hatta yitirdiğini çünkü dünya ve âhiretteki tek gerçeğin dostu duyulan aşk olduğunu dile getiren Yunus Emre, bu aşk ile dolup taşmaktadır.

Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün

Her kim dostu severise dostdan yana gitmek gerek

İşi gücü dost olıcak cümle işden olur âzât (17/4)

“Her kim dost severse dosttan yana gitmesi gerekir, işinin gücünün dost olup tüm işten azat olması gerekir.”

Yunus Emre bu beyitte de dost aşkına ulaşanlara öğüt vermektedir; dünyevî işlerden uzaklaşıp tamamen İlahi aşkla dolu olmaları gerektiğini söylemektedir. “Sevilen, ma’şûk, ma’şûka, *mahbûb*, *mahbûbe*, *yâr*... (Zavotçu, 2013: 647)” kelimeleriyle ifade edilen sevgili, Yunus’un şiirlerinde daima İlâhî sevgili olarak yer alır. Bu beyitte de Yunus Emre, insanın dünyevî işlerden uzaklaşıp bütün işinin gücünün “dost” ile uğraşmak, dosttan yana gitmek, tarîkinden ayrılmamak olması gerektiğini öğütlemiştir.

Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün Müstef’ilün

Bunlar yazın bezenüben dostdan yana uzanuban

Bir sor ahî bunlara sen kancarudur ‘azm-i sefer (28/2)

“Bu çiçekler yazın süslenip dosttan tarafa gider. Ey dost sen onlara, nereye sefer etmek niyetinde olduklarını bir sor”

Bir yaz günü tasviri yapan Yunus Emre, çiçeklerle bezenmiş bir doğaya bakışında bile dünya güzelliklerinden ziyade dostun yani Hakk’ın yarattığı güzellikleri görür. Yunus için her dünya nimeti Allah’ın tecellisinden ibarettir. Yaratılan her şey Allah’tan gelip Allah’a dönmektedir. Bu sebeple kullanılan “‘azm-i sefer” yani sefer etme niyeti Mevlana ile ilişkilendiren Şihyeva bu konuda şunları dile getirir:

“Yunus’un yukarıdaki beyti ne nazire, ne de çeviri anlayışının sınırlarına sığmıyor. Ama şairin düşünce doğrultusu ve kelime hazinesinde Mevlana şiiriyle inkâr edilemez bir bağ vardır. Yunus’un bu beytindeki “‘azm-i sefer” deyiimi Mevlana’nın:

ای خواجه سلام علیک من عزم سفر دارم

وز بام فلک پنهان من راه گذر دارم

[Sana selam olsun, ey bazergan! Benim sefer etmek niyetim var

Ve feleğin damından gizlice benim geçmek için yolum var]

matla beytinden alıntıdır.

Belirtilmesi gereken bir husus da şudur ki, Mevlana ve Yunus’un tasavvufî ve edebî fikrî ilişkileri çoğu zaman genel, ara bir ayrıntılı araştırmaya tabi tutularken çoğunlukla Yunus, Mevlana’nın takipçisi olarak tanımlanmaktadır. Zikrettiğimiz analoji örnekler de bu kanıtı onaylamaktadır. Bununla bile Dr. M. Önder’in doğru olarak belirttiği gibi, “bunları söylerken hiçbir zaman Yunus’u Mevlana’nın taklitçisi saymıyoruz. Yunus, Mevlana’nın açtığı çığırı izlemiş, Türkçede

onun aşk felsefesini daha açık, halkın kolayca anlayacağı şekilde terennüm etmiştir”. [Önder, 1991: 19] Yunus şiirinin kelime hazinesi, tasavvufî fikir ve şiirsel özelliklerinin [özellikle musammatlerin] hareket noktası Mevlana şiiri olsa da, ardıl bazen selefinin tasavvufî düşüncelerine eleştirel bakışını da dile getirmektedir. Bunun örneği ise yukarıda isnat ettiğimiz sonuncu beyitlerdir. (Şihyeva, 2011)”

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Cânını 'ışk yolına virmeyen 'âşık mıdur

Cehd eyleyüp ol dosta ırmeyen 'âşık mıdur (36/1)

“Canımı aşk yoluna vermeyen âşık mıdır? Çalışıp çabalayarak o dosta ulaşmayan âşık mıdır?”

Can, âşğın elindeki tek nakittir ve âşık yani şair, sevgilinin güzelliğine ulaşabilmek için can nakdini, sevgili uğruna seve seve vermeye hazırdır. Aşk yolunda ömrünü harcamayan kişi gerçek bir âşık olduğunu, aşkı tattığını iddia edemez. Bu uğurda canını ortaya koyan kişi, kendisinden geçen kişi aşkın hikmetlerine ulaşabilir.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Dost sevgüsin gönülde cânıla berkitmeyen

Tûl-ı emel defterin dürmeyen 'âşık mıdur (36/3)

“Gönlünde dost sevgisini canı ile pekiştirmeyen, tükenmez arzularından vazgeçmeyen âşık mıdır?”

Yunus burada dost sevgisine kavuşmak isteyen âşğın bu sevgi ve aşkı gönlüne tam olarak yerleştirmesi, bunun için de gereksiz dünyevî arzu ve isteklerinden (tûl-i emel) vazgeçmesi gerektiğini söyler.

“Hırs, tamah, tükenmez arzu (Devellioğlu, 2010: 1296)” anlamlarına gelen tûl-i emel, insanın dünya hayatında ebedi yaşayacak gibi plan ve program içinde olup çok uzun emeller beslemesinin yanında hırs, açgözlülük, tamah, bitmez tükenmez hırs ve arzu da demektir. Bu hırslarından kendisini arındırması gereken âşık, dünya emellerinden uzaklaşmalı can u gönlünü, can kuşunu dost aşkıyla beslemelidir.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

İy Yunus sen dostunun cefâsına katlangıl

Yüreğine 'ışk okın urmayan 'âşık mıdur (36/7)

“Ey Yunus! Sen dostun cefâsına katlan (zaten) yüreğini aşk oku vurmeyen âşık mıdır?”

Allah'tan başka gerçek dost ve tanışık edinmek aşkla bağdaşmaz. Aşk ateşinde pervâne gibi yanmak gerekir. Kendi benliğinden geçerek Hak yoluna yönelmeyen, dosttan gelen cefaya katlanmayan, yüreğini aşk okuyla vurmeyen âşık değildir. Âşık sevgilinin lütfunun yanında zaten sevgilinin her türlü cefasına da katlanır. Aşağıdaki cümleler bu görüşümüzü destekler mahiyettedir: “Sevgili-âşık ve rakîb arasındaki aşk üçgeninin merkezinde ve zirvesinde, âşık açısından ulaştırılması güç bir konumda olan kişilik... *Göreni büyüler, gönül sarayını yıkar, harâb edip virâneye çevirir; aklını dağıtır (târ u mâr eder), başından alıp delî-dîvâne (mecnûn) eder... Vefâsızdır, rakîble mecliste yer içer, gülüp eğlenirken âşığı yanına yaklaştırmaz. Cefâsı âşığa, vefâsı rakîbedir.* (Zavotçu, 2013: 647, 656)”

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Yunus dir eşkere nihân Hak toludur iki cihân

Gelsin berü dosta giden Hûr u Kusûr Burâk nedür (37/7)

“Yunus, gizli veya açık her iki cihanın Hak'la dolu olduğunu söyler. Dosta gidenler bu yana gelsin, huriler, köşkler ve Burak ehemmiyetsiz şeylerdir.”

Mutasavvıf bir şair olan Yunus Emre, dost aşkını yüreğinde hissetmektedir. Öyle ki bu aşkı hisseden her iki âlemin de Hak'tan ibaret olduğunu bilen ve dost yoluna gönül verenlerin, gelip geçici olan dünyada ve sonsuz olan ahrette fikrinin ve zikrinin sadece Hak'tan yana olması gerektiğini dile getirmektedir.

Tasavvuftaki asıl önemli olan kavramın “vahdet” olduğunu, bu tasavvura bağlı bir dünya görüşü içinde mekânın bir değer taşımadığını, zaman ve mekân içindeki bu görünüşlerinde yani “kesret”te de Allah'ın birliğini yani “vahdet”i idrak eden mutasavvıfın mekânın üzerinde durulmadığı, onu reddettiğini dile getiren Filizok, bir mutasavvıf olan Yunus'un da mekân üzerinde durmayarak bütün mekânı “Allah” tasavvuru ile doldurduğunu, Yunus'un beyitlerinde mekânın Allah imajı altında silindiğini belirtir. (Filizok, 1991)

Burâk ise “Mi'râc yolculuğu sırasında Hz. Muhammed'in Mescid-i Aksâ'ya kadar bindiği bineğin adı” (Zavotçu, 2013: 135) ve “*Bir rivâyete göre de cennet hayvanlarının genel adıdır.* (Pala, 2004:76)” Yunus, her zamanki düşüncesini burada ortaya koymaktadır; dost aşkını cennet ödülü için istemediğini, amellerini cennet varlıkları için gerçekleştirmediğini tek amacının Hakk'a ulaşmak olduğunu dile getirmektedir.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Cân râzını cân bile cân râzın virmez dile

Girçek 'âşık dostıla yalanı kaçan söyler (39/8)

“Eğer canın sırrını can bilseydi bu sırrı dile getirmezdi. Gerçek âşık dostla bulunduğu zaman nasıl yalan söylesin.”

Yunus Emre’ye göre aslolan sözünün, işinin ve iç dünyasının düzgün olmasıdır. Doğru sözlü olmayan, yarın huzûr-ı ilâhîde utanacaktır. Dostu gerçekten seven bu aşkın ateşiyle yanan kişi, elinden geldiğince ahlâklı ve fazîletli olmaya çalışmalıdır. Can, bildiğini gönülden bile gizlerken kişi, gerek maddî gerek manevî tüm ilişkilerinde erdemi, tevazuyu kendisine motto (ilke) edinmelidir.

Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün

Ol işlere eli iren Hak ‘ışkına gönül viren

Dostını yüze yüz gören cümle varlıktan mât olur (45/7)

“Her şeye gücü yeten Allah’ın aşkına gönül veren kimse, dostunun yüzünü müşahede edince varlık kaydından kurtulur.”

İnsana dünyayı hem anlamlı hem anlamsız kılan aşktır. Aşk ile insanın dünyayı anlamsız bulması, insanın kendisini aşması demektir. İnsan ne kadar bu manada dünyadan uzaklaşırsa uzaklaştığı ölçüde değer kazanır ve yetkinleşir. İnsan ne ölçüde dünyadan ve dünyalık benliğinden kaçarsa o ölçüde asıl benliğini bulur. O yüzden dünyevî işlerdeki mağlubiyet gönül işlerindeki galibiyeti beraberinde getirir ki bu da Hak yoluna gönül vermişlerin tek temennisidir.

“Ölmeden önce ölmek”, dünyaya yüz çevirme arzusuyla dolan Yunus için nihaî amaç, dosta kavuşmaktır. Gönü bir kez İlâhî aşkı tatmış olan, zaten dünya varlıklarıyla meşgul olmaya tenezzül etmez.

Müstefilün Feülün Müstefilün Feülün

Dost oldı bize mihmân bunca yıl bunca zamân

Gerçek İsmâil gibi kurbân olasum gelür (46/7)

“Bunca yıl bunca zaman dost bize misafir olunca (o misafire) gerçekten İsmâil gibi kurban olasım gelir.”

Yunus Emre bu beytinde dost aşkını tasavvur ettiği muhteşem bir imaj sunmuştur. Gönlünü yıllarca dost aşkıyla dolduran Yunus, ev sahibi misafire nasıl ki misafirlik boyunca tüm ilgi alakasını sarf ediyor ise hizmetini layıkıyla yerine getirmektedir. “Misafir, konuk” anlamına gelen mihmân, aşğın gönül evine misafir olan sevgili, sevgilinin lütfu yahut gamı şekliyle düşünülür. Bu beyitte de can nakdinden başka dünyevî bir serveti olmayan Yunus’un gönül evinin misafiri, misafirlerin en yücesidir. Misafire hizmet için tüm imkânlarını kullanmakta olan Yunus, elindeki tek nakit olan canını ise misafirin memnuniyeti için kurban etmeye hazırdır.

Beyit, yukarıda açıklandığı şekilde düşünölmekle beraber asıl olarak “*Yere göğe sığmam, fakat mümin, müttaki, temiz, vera sahibi kulumun kalbine sığarım.* (Ankaravî, 2008b: 155)” hadisini temel almaktadır. Allah, Hak âşığının gönlüne tecelli etmektedir. Bir ömür bu aşkı gönlünde taşıyan, misafirlerin en yücesini konuk eden mümin de bunun şevkini, gururunu, sorumluluğunu taşımaktadır. Ayrıca beyitteki dostu, Hak aşkını gönlünde konuk eden müminin tüm fikri ve zikrinin bu aşk üzerine olması, dost yolunda kurban olması gerektiği, “*Bir kimse bir şeyi severse onu çok çok zikreder.* (Olgun, 1975, C. 13: 792)” hadisine dayanır.

Hız. İsmâil (a.s) ise âyet-i kerîmelerde adı zikredilen peygamberlerdendir. Kendisine "Allah'ın kurbanı" anlamına "Zebihatullah" da denir. Hız. İbrahim (a.s)'in Hacer'den olan büyük oğludur. Hız. İbrahim (a.s) Bir defa rüyasında oğlu İsmail (a.s)'i kurban ettiğini görmüştü. Rüya üç gece aynen tekerrür edince Hız. İbrahim (a.s) durumunu oğluna açır: "Ey oğulcuğum, rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm, buna ne dersin?" dedi. Hız. İsmail; "Babacığım, emrolunduğın şeyi yap, inşallah beni sabredenlerden bulacaksın, diye cevap verdi." (es-Saffat, 37/102) Hız. İbrahim (a.s) ve İsmail (a.s)'in bu teslimiyetini Allah mükâfatlandırdı. İsmail (a.s)'in yerine büyük bir kurbanlık verdi. (es-Saffat, 37/107)

Yunus Emre de bu beyitte Hız. İsmail gibi Hak yoluna teslim olduğunu, bu uğurda kurban olacağını dile getirmiştir.

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Firâkun bagrumı taglar ne bilsün kadrünü saglar

Seni görmeyeli dostum bu gözüm kanlı yaş ağlar (55/1)

“Ayrılığın bağrımı dağlar, ne bilir senin değerini (bu dünyada) sağlıklı olanlar. Seni görmeyeli dostum, bu gözüm kanlı yaş ağlar.”

Âşığın ciğeri ateşlerde yanarcasına kavrulur, gözünün yaşı da dinmez. Tam sükûnet, tam kavuşmakla olacaktır. Bu da ölümlle gerçekleşir. Âşık dünyada bulunduğu müddetçe, iki tarafla da ilgilenmek durumunda olduğundan bu gerilimli hâli yaşayacaktır. Hak âşıkları bu dünya hayatında da vuslat ve müşahede anları yaşarsa da onlar için nihaî vuslat maddî varlıklarının son bulması ile mümkün olur. O halde nihaî vuslat demine kadar geçen günler âh u vâhla, gözyaşlarıyla geçecek demektir. Âşık, sevgiliye kavuşma arzusuyla yanıp tutuşur, ciğeri yanar, geceler boyunca ağlar, gözlerinden akan su ciğerindeki yangını söndürmeye yetmez. Çektiği âhlarla ciğerinden çıkan duman gökyüzüne yükselip yıldızları tutuşturur. Gece gündüz mefhumu kalmayan âşık durmadan ağladığı için âşığın gözleri kızarır, kan çanağına döner, yaşlarını bile kanlı akıtır. Âh u vâh çekerken göğsünü döven âşığın bağı da dağlanmış, yara yara açılmıştır. Sevgilinin, dostun firkati âşığın belini bükmüş, rengini soldurmuştur. Hasta bir görünüm sunan âşık, gerçekten de âşk derdinden yataklara düşmüştür,

takati kalmamıştır. Beyitteki ifadeyle böyle bir âşıklık hâlini yaşamayan ve dünya âleminde sağlıklı olan kimseler de hakiki dostun kıymetini bilmezler. Yunus Emre de âşığın fiziksel ve ruhsal özelliklerini tasvir ettiği bu beyitte, kendisinin dost hasretiyle yanıp tutuştuğunu vuslata erişme arzusuyla bu dünyada çile doldurduğunu dile getirmiştir.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

Şâh u sultân sohbetinde sürülür nûrdan kadeh

Sâkiler çağrışup eydür dost elinden kim içer (67/7)

“Padişah ve sultanın sohbetlerinde nurdan kadehler ortaya sürülür, sâkiler gelip dost elinden (nurdan kadehte bulunan şarabı) kim içer, diye sorar.”

Öncelikle bu beyitteki imajı ortaya koyarken şunu belirtmekte fayda var: Buradaki şarap İlahî aşkı, meclistikiler de kâmil insanları temsil etmektedir. Aşk, meclis, kadeh ve sâki gerçek anlamıyla düşünülmemelidir. Mutasavvıf olan Yunus Emre, bu beyitte kelimeleri gerçek anlamlarının dışında kullanmıştır. Bu beyit bu açıdan çok yönlüdür. Beyitte geçen önemli mazmunlar, şu şekilde değerlendirilebilir:

Kadeh yahut câm, “Sevgilinin dudağıdır, ağzıdır. Çünkü içi dolu olan bir sırça kadeh tıpkı dudak renginde görülür... Sevgilinin güzelliği de baştanbaşa bir câmu andırır. Çünkü âşığın kendinden geçmesine yol açar. (Pala, 2004: 82)” Ele aldığımız beyitte kadehin nurdan olduğu ifade ediliyor. Âşığın kadeh olan gönlüne, Hakk’ın nuru tecelli ettiğinde gönül ve içindeki nur, nurdan bir kadeh olarak değerlendirilebilir.

Nûr, beytin tasavvufi anlamını öne çıkartmak için bilinçli seçilmiştir. “Aydınlık, parıltı, nur, Kur’ân-ı Kerîm’de bu ismi taşıyan bir sûre (nr. 25) ve birçok âyet vardır. (sl. Nur/35; Mâide/15, 44, 46; En’âm/1). Nûr, dünyevî ve uhrevî olmak üzere iki türlü telâkkî edilmiştir... (Pala, 2004: 362)”

Sâki, “Su ve içki sunan güzel, sevgili; Tasavvufî dîvân şiir ve nesrinde ilâhî şarap sunucusu, Feyyâz-ı Mutlak, Allah (c.c.) olarak algılanır. (Zavotçu, 2013: 624)”

Sohbet ise zaten beytin tasavvufî yönünün ortaya koyar niteliktedir. Sohbet, “Tasavvufun bir kısım şubelerinde zikir yerine sohbet ön planda tutulur. Aşkın meydana gelebilmesi ve cezbe hâli için vahdetle ilgili sohbet yapmak gerekirdi. Sohbet zamanın uygun oluşu, mekânın başkalarına kapalı oluşu ve sohbet edecek kişilerin bulunabilmesi şartı aranırdı. (Pala, 2004:408)”

Şâh, Sultân yahut pâdişâh ile “...çoğunlukla sevgili kastedilmektedir. Maneviyât âleminin padişahları ise dervişlerdir. (Pala, 2004:368)” Yunus’un bu beyitte sultanı “derviş” olarak ele alması daha akla yatkındır; zira Yunus Emre, derviş olma özlemi içindedir. Bunu da beyitlerinde gerek ima yoluyla gerekse açık bir ifadeyle sunar.

Açıklamalarla beraber baktığımızda imaj, bir sohbet sırasında, yürekleri İlahî sevgilinin aşkıyla dolup taşmış, aşk şarabıyla kendilerinden geçmiş dervişlerin cezbe hali ile oluşturulmuştur.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Kimisi dost yüzün gördi kimi dahı görem dirdi

'Âşık ma'şûkına irdi uş yine bayram eyler (75/3)

“Kimisi dostun yüzünü gördü, bazıları da görmeyi istediğini söyledi. Âşık sevgilisine kavuşursa işte o zaman âşığın bayramı olur.”

Yûnus, hâlimden anlayan kimseler aramaktadır, çünkü halden anlayan aşkı inkâr edemez ve nihâyet açıkça söyler: Biz Allah sevgisini terennüm ediyoruz, fakat halk anlamadığı için, kaşı gözü olan bir insandan bahsettiğimizi zannediyor. (Demirci, 1997)

Âşığın sevgiliye eriştiği vakit (vuslat), âşık için bayram gibidir. Bir bayram havasının ortaya çıkardığı beyitte, sevgilinin cevri ü cefâsından kurtulup vuslatıyla ödüllendirilen âşığın yaşadığı tarifsiz mutluluk dile getirilmiştir.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Eyle ki dost olmuş iken niçe iş düzülmiş iken

Bellü bilün cân sûretün sakalına güldi gider (87/4)

“Öyle ki can, dostu bulmuş ise işler yoluna girmiştir. Böyle bir can bedeni terk ederken yerde yatan cesedine gülümseyip gider.”

Burada Yunus, beden-ruh ilişkisine değinmiş, ruhun kalıcı bedenine ise gelip geçici olduğunu vurgulamış, ölümün korkutucu bir şey değil tam tersi dost aşkıyla yanıp tutuşanların yüzünde tebessüm oluşturacak bir olay olduğunu dile getirmiştir. Dosttan “gel” diye haber gelince, Yunus en büyük amacına, vuslata erişince, surete bir kere daha bakmaz bile, cesedine gülümser, en ufak bir üzüntü dahi duymaz.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

İy dost senün 'ışkun odı cigerüm pâre baş kılur

'İşkundan yanar yüregüm yandugum bana hoş gelür (92/1)

“Ey dost senin aşkın ateşi, ciğerimin başını parçalar. Aşkından yanar yüreğim, yandığım bana hoş gelir”

Yunus Emre dostun aşkıyla yanmaktadır. Ancak bu yangın onun canını yakmaz tam tersi bundan zevk almaktadır. Zaten âşık, dîvân şiirinde daima hasta olarak tasvir edilir, âşığın tek ilacı

sevgilinin dudaklarına ulaşma (tasavvufî anlamıyla vuslata erişme), en iyi doktoru da sevgilidir. Dosttan, sevgiliden ayrı kalmanın ateşi âşığın ciğerini yakar ama âşık bir kere bile ağzını açıp bu duruma sitem etmez, hatta bu durum hoşuna gider. Demirci ise bu beyit üzerine şu yorumları dile getirmiştir:

“Beşerî ve ilâhî aşkı terennüm eden sözlerde ifâde ve mazmun benzerlikleri vardır. Bu sözlerin sâhibi, hayat görüşü ve yaşayışı iyi tanınmazsa, neden bahsettiği iyi anlaşılabilir. Bir de o sözleri değerlendirenler konuya yabancı ve ehil olmayan kimseler ise, ilâhî aşkla ilgili ifâdeleri tamâmen beşerî ve nefsanî duyguların terennümü olarak mânâlandırma hatâsına düşeceklerdir. Yunus bunlardan şikâyetçidir; dost aşkıyla ciğeri yaralıdır, yüreği yanmaktadır, fakat o memnundur. (Demirci, 1997)”

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Işkun odına yandugum ağlamak oldu güldüğüm

Dost sana zâri kıldugum münkirlere savaş gelir (92/2)

“Aşk ateşine yandım, gülüşüm bile ağlamaya döndü. Belki bazen Hakk’a sızlanıp nazlanmıştır. İnkârcılar, halden anlamayanlar bunu bir kavga zannetmişlerdir.”

Münkir, “İnkâr eden; kabirde ölüleri sorguya çekecek iki melekten birinin adı. İslâm inancına göre insan mezara konulduğu ilk gece Münkir ve Nekir adlı iki melek tarafından sorgulanır, îmânı yoklanır. Münkir ve Nekir ölen kişiye İslâm’ın ve îmânın şartlarını sorarlar. (Zavotçu, 2013:357)” Bu doğrultuda, dünyada ibadetlerini cennete kavuşma ödülü yahut cehenneme düşme korkusuyla gerçekleştirmeyen Yunus Emre, yüreğinde sadece dostu duyduğu sınırsız aşkı taşımaktadır. Buradaki sızlanmalar ise çektiği dünyevî sıkıntılardan, zorluklardan kaynaklanmaz, sevgiliye duyulan özlemden dolayı şikâyetler olur ki bu da dünya hayatının bir an önce son bulmasını, Hakk’a ulaşmayı dilemekten kaynaklanır. Sitemi gören melek bile Yunus’un günaha girdiğini sanır. Hâlbuki Yunus için cennete ulaşmak amaç değildir. Yunus için yandığı aşk ateşinin ızdırabı, gülüşünün bile ağlamaya dönmesi önemli değildir, asıl önemli olan sevgiliye kavuşacağı gündür, o günün bir an önce gelmesi için dünyada çile doldurur.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Kanı girçek 'âşık kanı gelün isteyelim anı

Bî-çâre Yunus'un cânı dost yolına isâr olur (93/7)

“Hani gerçek aşk, hani? Gelin isteyelim onu. Çaresiz Yunus’un canı, dost yoluna ikram olur.”

Beyitte, Yunus Emre birçok beytinde dile getirdiği aşka ve dostu ağırlık vermiştir. Daha önce de belirtildiği gibi dost, Yunus için İlahî sevgili demektir ve asıl amaç dostu yani Hakk’a kavuşmaktır.

Tam bir ‘öğüt verici’ olarak nitelendirilebilen bu beyit, halka ve ehl-i aşka seslenerek gerçek aşka ulaşmada, İlahî aşkı tatmada insanları teşvik etmektedir. Dünyevî işlerin, hislerin, varlıkların gelip geçici olduğunu bu yüzden bunlara önem vermemek gerektiğini açıkça dile getiren Yunus Emre, asıl olanın dost aşkı olduğunu, huzura ancak vuslat ile kavuşulacağını, bu dünyadaki çile günlerini doldururken de insanın bir an önce vuslata ulaşmak için canını vermeye hazır olması ve bu dünya nimetlerine kanmadan gerçek aşka ulaşmaları gerektiğini öğütlemiştir.

Mefû'ülün Mefû'ülün Fe'ülün

Kaçan gülde görür dostun cemâlin

Çağırur kim beni deli şol eyler (95/2)

“Ne zaman ki dostun yüzü gülde görünür ve beni çağırır, beni o zaman deli eder. ”

Allah’ın güzelliği, cemâli de can gözü açık temiz bakışlı kişiler tarafından görülebilir. Allah’ın güzelliği âşıklara farklı makam ve yönlerden tecelli eder. Bu yüzden farklı teşbihleri vardır:

Gül, dîvân şiirinde en çok zikredilen çiçeklerden bir tanesidir. Beyitte cemâl ile ilişkili kullanılmıştır; zira gül, sevgilinin yüzü ve yanağı yerine kullanılır. İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü’nde gülü şu şekilde tanımlamaktadır: “*Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı münasebeti vardır. Bazen gül bunlara; bazen de bunlar güle benzerler. Gerek koku, gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir... Hatta ona bazen sultan olarak rastlarız... Gülün yaprağı, dalı ve fidanı da güzeldir. Tazelik, tarâvet, incelik, nârinlik, nazlılık bunların da özelliğidir. Bunlar aynı zamanda sevgilinin boyu, yüzü, yanağı vs. olurlar...*” (Pala, 2004: 171, 172) Cemâl, yüz, çehre yahut didâr da yine Pala’nın aynı kitabında “*Tasavvufta Allah’ın tecellisi yerine kullanılır. Bazen mecâz-ı mürsel yoluyla yalnızca yanak yerine kullanılan yüzün güzelliğine “cemâl” denir. Bu güzellik İlahî güzelliğin bir aksinden ibarettir. Bu bakımdan tasavvufî anlamda kullanılır.*” (Pala, 2004: 116) şeklinde açıklanır.

Cemâl ile sıkı ilişkisi olan gülde âşık yani Yunus Emre, sadece dostun cemâlini görmekle kalmaz aynı zamanda gülün yani dostun onu çağırıldığını işitir. Dostun onu çağırması Yunus’un sevinçten deli olmasına yahut bunun gerçek bir çağrı olmadığını fark ettiği üzere üzüntüden delirmesine sebep olmaktadır. Zaten âşık dîvân şiirinde sık sık kendisinden “deli, şeydâ, mecnûn, akli başından gitmiş vs.” bahseder. Sevgilinin hasreti, ona ulaşamayarak geçirdiği her günün acısı âşığı delirtmiş, o yüzden beyitte geçen gülde dostun yanak ya da yüzünü görüp gülün de âşığa seslenmesi çok da yadrganacak bir durum değildir.

Delilik meselesinde ise Tatçı fikrini: “*Bu beyitte Yunus Emre, dost Cemâl’ini gülde görmüştür. Gül (yani dost) Yunus’u çağırır. Gülün konuşması üzerine Yunus delirdiğini düşünür. Bu tasvir temsilidir. Bununla Yunus, aslında dost aşkına gönüyle ulaşanın, akıla ihtiyaç duymayacağını*

belirtmiştir. (Tatçı, 2005)” diyerek dile getirmiştir.

Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün

Gönül içerü dostla ben kapıda feryâd u zâr

Bin yıl zârı kılurısam hâlün nedür diyü sormaz (104/5)

“Gönül dost ile içeri girdi ben kapıda feryat edip ağlayarak kaldım. Bin yıl da ağlasam gönlüm, “Ne haldesin?” diye sormaz.”

Gönlünün daima dostun yanında olduğunu söyleyen Yunus Emre, gönlü kendisinden ayrı düşünüp kişileştirerek gönlünün dostla buluştuğunu, kendisinin ise kapıda kalıp onu da içeri almaları için ağlayıp feryat ettiğini ancak gönlün dost aşkıyla gözünün bir şeyi görmeyip kendisi unutup binlerce yıl ağlayıp inlese bile durumunu sormayacağını belirtmiştir. Zaten âşık dolayısıyla şair, sevgilinin, dostun hasretiyle günler geceler boyu âh u vâh eder, feryadının, âhının ateşi gökyüzüne ulaşır Allah katına erişir. Zaten Yunus’un en büyük amacı da dostunun, ettiği feryatları işitip kendisini bir an önce yanına almasıdır.

SONUÇ

Bu çalışmada Yûnus Emre Dîvânı, “dost” ve “dostluk” kavramları yönüyle incelenmiş, inceleme sonucu oluşturulan yazıda, dost ve dostluk kavramını işleyen örnekler ortaya konmuştur. Yunus Emre, sahip olduğu derin bir hoşgörü ile kendisini tasavvufa vermiş, şiirlerinde her kesimi kucaklamış, yaratılanı Yaradan’dan ötürü sevmiş, “dost” ve “dostluk” kavramlarına Türkçe Dîvân’ında dört yüz yetmiş altı kere “dost” kelimesini kullanacak kadar geniş yer vermiştir. İlahî aşkı kendisine yol, İlahî sevgiliyi ise tek dost edinen Yunus Emre’nin gönlü durmadan dostla giden yolda kanat çırpmış, kul köle olmuş, tüm güçlükleri aşır dağları yerinden oynatmayı göze almış, dostla ulaşmak için dünyadan hatta cennetten geçmiş, dostun lütfuna sevinmiş, firkatine üzülmüştür.

Halka hitap eden, şiirlerinde öğüt vermekten geri durmayan, İlahî aşkı, dostu, tüm güzellikleriyle anlatan, düşünce şeklinde ve kelime hazinesinde Mevlana ve şiiriyle derin bir bağ olan Yunus Emre, şiirlerinde en yüce meziyetlerin sevgi, dostluk, hoşgörü ve alçak gönüllülük olduğunu dile getirmiştir. “Dost” ve “dostluk” kavramlarının çok geniş yer bulduğu Dîvân-ı Yûnus Emre’den alınan sınırlı örnekler, “Âşık” dolayısıyla şair için en büyük isteğin dostla ulaşmak olduğunu da ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- DEMİRCİ, Mehmet (2013), Yunus'ta Hak ve Halk Sevgisi, Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı, Eskişehir
http://www.eskisehir.gov.tr/sarici/ekitap/halk_ve_halk_sevgisi.pdf, ISBN 978-605-149-000-7.
- DEMİRCİ, Mehmet (1997), Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.
- Derviş Muhammed Şifâyî, (2016), *Mesnevî Şerhi (Eş-Şerhu'l-Kitâbi'l-Mesneviyyi'l-Ma'neviyi'l-Muhtasar)*, Yay. Haz.: Mehmet Özdemir, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara.
- FİLİZOK, Rıza (1991), Yunus Emre'nin Şiirlerinde Mekân ve Yol İstiaresi, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki (2016), Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri, Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İsmail Rusûhî-yi Ankaravî (2008b), Makâsıd-ı Aliyye fi Şerhi't-Tâiyye, (Haz.: Mehmet Demirci), 2. Basım, İstanbul: Vefa Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuat (1992), Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Tdv Yay., Ankara.
- KURNAZ, Cemal (2009), Açıklamalı Dîvân Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, H Yayınları, İstanbul.
- PALA, İskender (2004), Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul.
- SOLOK, Cevdet Kudret (1997), Edebiyat Kapısı, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- ŞİHIYEVA, Saadet (2011), Yunus ve Nesimi'nin Şiirinde Mevlana'dan Serbest Çeviri Örnekler,
http://www.edebiyatmezunlari.com/author_article_detail.php?article_id=59.
- Tahirü'l-Mevlevî (1975), Şerh-i Mesnevi, C. 1-14, 2. Basım, İstanbul: Şâmil Yayınları.
- TATÇI, Mustafa (2005), Yunus Emre Külliyyatı III Risalet'ü-n- Nushiyye, MEB Yay., İstanbul.
- TATÇI, Mustafa (2005), Yunus Emre Külliyyatı II Türkçe Dîvân, MEB Yay., İstanbul.
- TATÇI, Mustafa (2006), Yunus Emre Külliyyatı II Türkçe Dîvân, İstanbul.
- ZAVOTÇU, Gencay (2006), Divan Edebiyatı Kişiler - Kişilikler Sözlüğü, Aydın Kitabevi, Ankara
- ZAVOTÇU, Gencay (2013), Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü, Kesit Yayınları, İstanbul
<http://intellectidrak.blogspot.com.tr/2012/02/yunus-emre-Divân-1.html>.